

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.34(6)-7

УДК 614.165

ФІЛОСОФСЬКА ТА ТЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДЖОНА ХАРВІ
КЕЛЛОГА ЩОДО ПРИНЦИПІВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ
ЖИТТЯPHILOSOPHICAL AND THEOLOGICAL CONCEPT OF JOHN HARVEY
KELLOGG IN RELATION TO THE PRINCIPLES OF A HEALTHY
LIFESTYLE

В. В. Куриляк

Актуальність теми дослідження. Діяльність лікарів, особливо тих, хто присвятив цьому своє життя у кризових ситуаціях на кшталт пандемій є актуальним дослідницьким питанням в умовах коронавірусної інфекції Ковід-19. Особистість Джона Харві Келлога цікава тим, що йому вдалося сумістити сфери хірургічної практики, практичної медицини, пропаганди принципів здоров'я, видавничу та письмову роботу тощо, залишивши після себе не лише близько сотні різноманітних винаходів для медицини та здорового харчування, але й низку філософсько-теологічних праць, які мотивують зацікавленого дослідника не лише ознайомитися із практичними набутками відомого лікаря, але й звернути увагу на його філософію здоров'я.

Постановка проблеми. Початок та становлення кар'єри лікаря Джона Харві Келлога тісно пов'язане із Церквою адвентистів сьомого дня, з якої геніальний лікар був виключений на початку ХХ століття. У кожній із сторін були причини для такого рішення, тому їхнє окреслення у контексті дослідження філософських та теологічних аргументів Келлога щодо принципів здорового способу життя, які більше сотні років практикують адвентисти є проблемою, яку ми намагатимемося зрозуміти в процесі дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історією та інтерпретацією праць Джона Харві

Urgency of the research. The study of the activities of physicians, especially those who have dedicated their lives to it in crisis situations such as pandemics, is a topical issue in the context of coronavirus infection Kovid-19. The personality of John Harvey Kellogg is interesting because he managed to combine the fields of surgical practice, practical medicine, health promotion, publishing and writing, etc., leaving behind not only hundreds of different inventions for medicine and healthy eating, but also a number of philosophical and theological works that motivate the interested researcher not only to get acquainted with the practical achievements of the famous doctor, but also to pay attention to his philosophy of health.

Target setting. The beginning and development of the career of Dr. John Harvey Kellogg is closely connected with the Seventh-day Adventist Church, from which the genius physician was expelled in the early twentieth century. Each side had reasons for this decision, so outlining them in the context of Kellogg's study of philosophical and theological arguments about healthy living principles that Adventists have practiced for hundreds of years is a problem we will try to understand in the study.

Actual scientific researches and issues analysis. The history and interpretation of the works of John

Келлога зазвичай займаються американські дослідники, оскільки саме на їхніх теренах активно працював та діяв цей лікар. Однак, це дослідження загалом спирається на найбільшу філософсько-теологічну працю, яка вийшла із під пера Келлога – це книга “Живий храм”, дослідження ідей якої лягло в основу цього дослідження.

Постановка завдання. Полягає в окресленні позицій та концепції принципів здорового способу життя Джона Харві Келлога зі зверненням до філософських та теологічних аргументів, викладених ним у книзі “Живий храм”.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи ідеї книги “Живий храм” було виявлено, що вона містить опис принципів здоров'я згідно до яких необхідно піклуватися про людський організм. Викладені принципи охорони здоров'я на думку Келлога знаходяться у гармонії із законами природи та Біблією. Назва книги відображає ядро та суть філософії Келлога, який називає тіло людини “живим храмом”. За основу цієї концепції Келлог взяв слова апостола Павла: “ваше тіло, то храм Духа Святого” (1-е Послання до Коринтян 6:19). Келлог був переконаний у тому, що людина, яка живе в цивілізованому середовищі, відійшла далеко від божественного ідеалу, який на початку був запропонований для комфортного життя людини.

Висновки. Констатовано наступне, Джон Харві Келлог у своїй філософії здоров'я був переконаний у тому, що збільшення кількості фізичних, психічних та моральних захворювань є наслідком порушення законів Творця. На його думку між справжньою наукою та релігією не має бути конфлікту. Навпаки, справжня наука не може бути нерелігійною, а справжня релігія не існує без міцного філософського підґрунтя.

Ключові слова: філософія здоров'я, Джон Харві Келлог, принципи здорового способу життя.

Harvey Kellogg are usually studied by American researchers, because it was in their fields that this doctor actively worked and acted. However, this study is generally based on the greatest philosophical and theological work published by Kellogg – the book “Living Temple”, the study of the ideas of which formed the basis of this study.

The research objective. It consists in outlining the positions and concepts of the principles of a healthy lifestyle of John Harvey Kellogg with reference to the philosophical and theological arguments set out by him in the book “Living Temple”.

The statement of basic materials. Examining the ideas of the Living Temple, it was found that it contains a description of the principles of health according to which it is necessary to take care of the human body. According to Kellogg, the stated principles of health care are in harmony with the laws of nature and the Bible. The title of the book reflects the core and essence of Kellogg's philosophy, which calls the human body a "living temple." Kellogg based this concept on the words of the Apostle Paul: "Your body is the temple of the Holy Spirit" (1 Corinthians 6:19). Kellogg was convinced that a man living in a civilized environment had departed far from the divine ideal that was originally proposed for the comfortable life of man..

Conclusions. As follows, John Harvey Kellogg was convinced in his philosophy of health that an increase in the number of physical, mental, and moral illnesses was the result of a violation of the laws of the Creator. In his opinion, there should be no conflict between real science and religion. On the contrary, true science cannot be non-religious, and true religion does not exist without a solid philosophical foundation.

Key words: philosophy of health, John Harvey Kellogg, principles of a healthy lifestyle.

Актуальність теми дослідження. В умовах глобалізації, особливо в період пандемії коронавірусу професія лікаря та його діяльність є

надважливими у збереженні життя людей. Люди, які присвятили своє життя професії лікаря в якійсь мірі пожертвували своїм здоров'ям, щоб зберегти здоров'я інших. Одним із таких лікарів, який не шкодував часу та зусиль для медичної практики був американець – Джон Харві Келлог. З юних років й до кінця свого життя Келлог був упевнений, що вибір професії лікаря це був не його власний, а вибір Бога для нього [2, с. 2]. На початку своєї кар'єри, яка припала на тяжкий для медицини час – XIX століття, Келлог дотримувався низки принципів здорового способу життя, всіляко обґрунтовував їх корисність та необхідність застосування у повсякденному житті. Основними принципами здорового способу життя, які пропагував Келлог на початку своєї професійної діяльності у 1875 році були наступні: повага та підкорення принципам здоров'я і життя – це моральний обов'язок кожного; психічний, моральний та фізичний стан здоров'я особистості безпосередньо залежить від дотримання відповідних законів, що стосуються психіки, моралі та фізичного тіла; для душевної рівноваги необхідний здоровий фізичний стан; добре фізичне здоров'я сприяє високому рівню моралі, а високі моральні цінності сприяють доброму стану фізичного здоров'я; при подоланні захворювань потрібно використовувати прості та безпечні лікарські засоби; найкращий лікар – це природа [2, с. 44]. Апелюючи до природних та фізіологічних факторів Келлог наголошував, що його принципи здоров'я повністю з ними повністю узгоджуються. Разом із тим, відомий лікар звертався й до теологічних та філософських аргументів у процесі популяризації своїх методів лікування. Тому **метою** цього дослідження є окреслення позицій та концепції принципів здорового способу життя Джона Харві Келлога зі зверненням до філософських та теологічних аргументів, викладених ним у книзі “Живий храм”.

Виклад основних матеріалів дослідження. Ґрунтовно свої погляди на суть здоров'я людини Келлог виклав у відомій праці “Живий храм”, яка була опублікована в 1903 році. Саме в ній, Келлог обґрунтував теологічну та філософську складові своєї системи здоров'я. Книга “Живий храм” містить опис принципів, у відповідності до яких необхідно піклуватися про людський організм. У праці наведені останні наукові здобутки зі сфери фізіології, які були отримані в кінці XIX та на початку XX століття. Автор показує що викладені принципи охорони здоров'я знаходяться у гармонії із законами природи та Біблією. Назва книги відображає ядро та суть філософії Келлога, який називає тіло людини “живим храмом”. За основу цієї концепції Келлог взяв слова апостола Павла: “ваше тіло, то храм Духа Святого” (1-е Послання до Коринтян 6:19). Келлог був переконаний у тому, що людина, яка живе в цивілізованому середовищі, відійшла далеко від божественного ідеалу, який на початку був запропонований для комфортного життя людини. Це можна помітити у тому, що збільшилася кількість фізичних, психічних та моральних захворювань, що в свою чергу є наслідком порушення законів творця. Келлог не вважав, що існує конфлікт між справжньою наукою та справжньою релігією. Навпаки, справжня наука не може бути нерелігійною, а справжня релігія не існує без міцного філософського підґрунтя. Тому, Келлог робить висновок, що духовна людина – це особистість, яка повинна діяти у згоді з природними законами та законами творця [1, с. 4-5].

Концепцію походження життя на землі Келлог називав “таємницею”. Він наголошував, що в усьому живому знаходиться те спільне, яке

називається життям. В усіх живих матеріальних істотах присутня життєва сила: в русі, битті серця, функціонуванні органів чуття, імпульсах головного мозку тощо. Усю спільність рослинного тваринного та людського світу Келлог називав “братством життя”. Тому робить висновок, що в усіх істот перебуває одне й те ж життя [1, с. 15]. На думку Келлога усе живе: люди, тварини, рослини пронизане життям, яке все творить і підтримує в існуванні. Кожен весняний період свідчить про об’явлення творчої сили, повторенні творчої роботи у природі [1, с. 17]. Він цей процес називає “чудесним весняним воскресінням” [1, с. 20]. Як результат розглядаючи різні явища природи Келлог запитує: “звідки приходить цей величезний, невичерпний потік енергії, який протікає через весь світ, у т.ч. через рослинне царство?” [1, с. 18]. Його відповідь наступна – це дії “безпомилкового розуму”, саме ця сила спрямовує діяльність, метаморфози та природне середовище [1, с. 22]. Також у неживій природі можна побачити свідоцтва розумної сили. Келлог наводить місце із Біблії, а саме Римлянам 1:19-20. І робить висновок, що ця розумна сила прослідковується у гармонії законів фізики на землі та безмежному космічному просторі [1, с. 26-27]. Природа стверджує Келлог розмовляє з людьми “найвеличчішими і переважно переконливими тонами”, які чітко підтверджують, що над усім працює Бог [1, с. 28]. Також Келлог зауважує, що “Бог – це пояснення природи”, тобто пояснення усіх, навіть самих найдрібніших природніх явищ, саме тому над усім працює “безкінечний розум”. Як наслідок на його думку Бог перебуває “не поза природою, а у природі”, задіяний у всіх об’єктах та подіях всесвіту.

Щодо ставлення Бога до природи Келлог наводить приклад дерева. Бог створив дерево, і за весь час життя дерева у ньому перебуває творча сила. Зріст дерева, поява листя та плодів відбуваються не самі по собі, а лише завдяки цій силі. Таким чином, “творець дерев” знаходиться в дереві, а “творець квітів” – у квітці. У всьому світі існує нескінченна, невидима божественна присутність, яка проявляє себе у творчій, підтримуючій активності. Оскільки подібний погляд на “Бога в природі” наблизений до ідей пантеїзму, то Келлог відразу зауважує, що “безкінечний розум” – це особистість. Перебування Бога в природі не нівелює його особистість, оскільки: “нескінченна, божественна, особистісна істота” – це основа християнства [1, с. 29]. Оскільки уява про Бога як про безкінечну силу та енергію, яка присутня скрізь і всюди проникає є надто складною для людського сприйняття, тому прийшов Христос – “образ особистості Бога” [1, с. 30], який у людському тілі показав люблячий жертвний характер Бога [1, с. 30].

Тому, Келлог посилаючись на божественну славу та велич, які представлені в Біблії переконаний, що не можна дискутувати на тему природи Бога, його форму та розміри, це, на його думку, слугує пониженням його величі у людській свідомості, оскільки Бога не можна порівнювати по формі чи розміру, тому що його природа є недосяжною для людського усвідомлення та уяви [1, с. 33]. Разом із цим Келлог стверджує, що: “Бог живе в людині, він є життя людини, в той же час [він] слуга людині” [1, с. 36].

Щодо природи людини Келлог відкидає традиційний погляд на дуалізм людської природи, в контексті того, що людина складається з фізичного тіла і нематеріальної душі. Він вважає, що: “людина – це пил, яка оживлена божественним життям”. Коли життя полишає людину, то вона

перетворюється у ніщо [1, с. 36]. Для підтвердження своїх переконань Келлог посилається на книги Буття 2:7 та Еклезіаст 12:7. Більше того, він намагався оперувати останніми досягненнями науки, які були за час його життя, стверджуючи, що вони свідчать про те, що тіла людей та тварин під впливом природних факторів розкладаються на хімічні елементи, які містяться у земному ґрунті [1, с.36].

Таким чином, Божественний “miteць” на думку Келлога, коли творив першу людину, Адама та при створенні кожного людського тіла в утробі матері: “тче з найпростіших і грубих матеріалів, перетворюючи їх у витончено тонку і неперевершено красиву тканину”, що називається тілом. І це те місце, де бажає перебувати Бог і називає людське тіло “храмом” згідно 1 Послання до Коринтян 3:16. [1, с. 37]. Бог створивши людське тіло, вклав у нього своє життя, силу і мудрість та розум, ставши хранителем тіла людини, ба більше “навіть його слугою” [1, с. 39].

Для підтвердження своєї позиції Келлог наводить наступні біблійні уривки: “Господь то твердиня мого життя, кого буду лякатись?” (Псалми 27:1); “Адже Господь дає мудрість, і від обличчя Його – знання та розуміння” (Приповісті 2:6) [1, с. 39]. Бог не лише створив людину за своєю подобою, яка відображає своїм зовнішнім виглядом божественну симетрію та красу задуму творця. Більше того, після створення тіла Бог “дійсно увійшов у витвір своєї творчої майстерності” [1, с. 40]. Після того як людина помирає життя відходить і храм перебуває в запустінні, оскільки “шехіна відійшла”. Бог знаходиться не поза та не над природою, а у природі. Природа – це “видимий вираз його могутності” [1, с. 41]. Для підтвердження цих слів Келлог наводить цитату: “все та в усьому Христос!” (Послання до Колосян 3:11). Використовуючи аналогію зі сфери будівництва Келлог наголошує, що будівничий будує дім, опісля поселяється в ньому. Разом із тим будівництво “живого дому” ніколи не закінчується, оскільки в живому організмі постійно відбуваються процеси руйнування та відтворення. Таким чином від моменту народження до моменту смерті тіло потребує постійної присутності Бога, іншими словами – “Божественного будівничого”. Розмірковуючи таким чином, Келлог робить висновок, що обов’язком кожної людини є вимога скерувати свої прагнення і бажання для того, щоб вони перебували в гармонії з божественною присутністю. Людина покликана до співпраці з Богом, щоб бути свідком божої мудрості та сили у своєму житті. “Ви свідки Мої, говорить Господь” Ісаї 43:10 [1, с. 41].

Далі Келлог запевняє, що є лише одне пояснення складних багатоманітних процесів, які відбуваються у живих істотах. Це – присутність “безмежного розуму” в організмах, який не тільки контролює, а й виконує усю діяльність, яка відбувається в клітинах та органах тіла. Діяльність та розвиток клітин свідчить, що єдиним поясненням цього процесу є: “Бог який творить все у всьому” [1, с. 49]. Життєво важливій функції клітин крові для діяльності організму Келлог знаходить підтвердження у Біблії: “кров – це життя” Левит 17:14 [1, с. 49]. Функції органів людини всередині тіла діють незалежно від контролю чи волі самої особистості. Тобто діяльність серця, шлунку та нирок контролюється завдяки керівництву божественної волі. Цю роботу здійснює Божий голос всередині людини постійно промовляючи: “Це та дорога, простуйте ви нею!” Ісаї 30:21 [1, с. 55].

Інстинкт, яким володіють тварини, Келлог вважає божим голосом, який направляє живі істоти, у випадках коли вони потребують вказівок,

потрібних для них у певних ситуаціях. Наприклад, скерування шляху польоту голуба до місця його домівки, який може складатися із багатьох сотень кілометрів, є свідченням дії божого голосу у цій пташці. Також, Келлог стверджує, що людина сьогодні не має таких інстинктів, які притаманні тваринам. Однак, він вважає, що це стало одним із результатів гріхопадіння Адама. Однак, людина має можливість повернути цей Божий голос через послух Творцю [1, с. 56-57]. І, хоча людина втратила не всі інстинкти, наприклад, почуття спраги – це є ні чим іншим, як Божий голос, щоб людина пішла пити воду. У людини під час спраги згущується кров та сповільнюється рух життєвого потоку, і Бог через спрагу каже людині: “пий та живи” [1, с. 57]. Почуття голоду – це ще один Божественний голос, який спонукає нас приймати їжу. Цей голос каже: “скуштуй те що добре”. Сам Христос в цей час каже: “скуштуй – це тіло моє” та “пам’ятай мене коли це робиш”. Потреба в диханні також є внутрішнім Божим голосом. У їжі та повітрі сховані Божественні сили, які насичують людський організм.

З іншої сторони деяким людям притаманно заглушати цей внутрішній поклик, так, замість того, щоб послухати поклик Творця випити чистої води та скуштувати здорову їжу, вони роблять навпаки. Такі особистості вживають нездорову їжу, “харчове сміття”, а саме: солоні огірки, жарену їжу, шкідливі напої – пиво, вино, чай, кава тощо. Наслідком цього є поява різноманітних хвороб.

Відчуття болю – дане Богом є інстинктом, воно попереджає людину про появу небезпеки для здоров’я та про те, що внутрішні закони організму були порушені. Біль – це чіткий заклик до порушника законів: “зупинись, повернись, грішник, для чого тобі вмирати?”. Таким чином відчуття болю це не покарання, а пильне попередження, яке вказує порушнику на межу за якою знаходиться гріх. Втома та сонливість – Божий голос, який говорить про необхідність зробити перерву у своїй активності, заплющити очі та забути про всі свої проблеми та хвилювання. Келлог називає природний сон – даний Богом “солодкий реставратор”. Це Божественний план для усієї природи. Заклик до пробудження, також належить до таких інстинктів, Келлог вважає, що пророк Ісаїя краще розумів явище сну та пробудження аніж філологи початку ХХ століття. Пророк каже: “Він (Бог) щоранку пробуджує” (Ісаїя 50:4). Таким чином, саме Бог у потрібну пору дає поклик людині до сну та пробудження. Це одні з прикладів як у нашому тілі звучить Божий голос: “Це та дорога, простуйте ви нею!” (Ісаїя 30:21) [1, с. 58-59].

З огляду на вищесказане можна твердо сказати разом з Давидом: “Прославляю Тебе, що я дивно утворений!” (Псалми 139:14). Щодо виду харчового раціону Келлог вважає найкращим вживання рослинної їжі. Для аргументації цього твердження Келлог наводить слова з Буття 1:29 та докази науковців [1, с. 74-75]. Процес перетравлення їжі й те, як вона стає частиною тіла людини, цим керує не проста механічна вібрація, а творча енергія, яка свого часу світила у безмежному просторі та направляє його рух. Вислів: “Бог є світло”, Келлог коментує наступним чином, якщо у чудових променях сонця можна відчутти Божу присутність, подібним чином ми повинні усвідомлювати його присутність у споживанні фруктів, овочів, хліба тощо. Як Христос сказав: “Я хліб живий, що з неба зійшов... А хліб, що дам Я, то є тіло Моє, яке Я за життя світові дам” (Євангеліє від Івана 6:51). Келлог у цих словах вбачає не просто якусь духовну, містичну реальність, він стверджує, що під час прийому їжі сам Бог входить в тіло людини. Бог є самою суттю їжі

“живим хлібом”, з якого утворюється енергія для організму, що підтримує у належному стані всі функції життя людини. Саме Бог є тим, хто поповнює сили у живих організмах, оновлює і відтворює їх впродовж їхнього життя. Також Келлог цитує слова апостола Павла: “Бо ми в Нім живемо, і рухаємось, і існуємо” (Дії апостолів 17:28). Своїм життям і постійною підтримкою цього життя людина зобов’язана Богові [1, с. 87-88]. Келлог значне місце у своїх поглядах віддає харчуванню, використовуючи різні біблійні вірші, щоб показати це. Наприклад: “Тож, коли ви їсте, чи коли ви п’єте, або коли інше що робите, усе на Божу славу робіть!” (1-е Послання до Коринтян 10:31). Важливою також є його інтерпретація слів Христа: “Бо коли твоє тіло все світле, і не має жодної темної частини, то все буде світле, неначе б світильник осяяв блиском тебе” (Євангеліє від Луки 11:36).

Здорова, чиста їжа, з погляду Келлога, це світло через яке саме життя і енергія Бога стає частиною людського тіла. “Їжа – це джерело, яке живить невичерпний потік життя” [1, с. 103]. Таким чином тіло наповнюється світлом завдяки вживанню здорової їжі, і потрібно утримуватися від шкідливої їжі, яка приносить тілу “темні частини”, хворобу і смерть. Тіло, яке наповнене світлом – це організм наповнений життям та енергією, а темне тіло містить ознаки вмирання. Келлог визнає, що вказані слова Христа містять глибокий духовний зміст, однак Келлог переконаний, що цілком доцільно цю цитату використовувати також у фізичній сфері.

Крім того, Келлог вважає, що чим більше заглиблюватися у вивчення навколишнього світу, природи людини та того, як вони співвідносяться з Богом, то насправді зникають будь-які бар’єри та відмінності між тим що стосується до духовності та моралі з однієї сторони, і тим що належить до фізичного світу, в результаті те, що є матеріальним духовно перероджується. І Келлог мав за мету возвеличити людське тіло, божественний храм, в якому бажає перебувати сам Творець. Таким чином тіло замість грубого, матеріального, земного, стає преображенням, завдяки божественному світлу, яке ллється всередині людського тіла і через нього [1, с. 103-104].

Келлог дуже гостро виступає за вживання здорової їжі і проти тієї, яка завдає шкоди здоров’ю, викликає хвороби та неміч, зменшує тривалість життя. Людина, яка вживає шкідливу їжу, на думку Келлога, притупляє гостроту свого розуму, калічать здібності. В результаті людина деградує морально та духовно, в ній спотворюється краса та велич образу божого. В результаті, така людина шкодить живому храму, де хоче перебувати Бог [1, с. 106].

Келлог наводить ілюстрацію храму Соломона, де для його будівництва використовувались найкращі матеріали, які потрібно було доставляти до віддалених місць. У цьому храмі передувала Шехіна, безпосередня Божа присутність. Однак, ця найвеличніша у світі священна будівля була лише образом, наглядним прикладом справжнього храму. Келлог має на увазі людське тіло, “нерукотворну шкінію”. При будівництві цього тілесного храму відповідальність за будівництво несе сам Бог, однак обов’язком людини є доставка належних матеріалів [1, с. 109]. Люди, які керуються цими принципами здоров’я є представниками царської сім’ї, синами та доньками Бога, які покликані бути його посланцями перед людьми та всесвітом. Також вони мають перспективу жити на оновленій землі та мати вічне життя [1, с. 110].

З іншого боку, людина, яка не турбується про те, щоб їсти на славу

Божу, вона приймає участь у руйнуванні його живого храму. Наслідком такого способу життя стає прихід різних важких фізичних хвороб, також нервових виснажень, навіть – параліч [1, с. 110]. Стан організму такої людини свідчить, що храм її тіла знаходиться у руїнах, а Шехіна, яка: “просвічує кожную людину, що приходить на світ” (Івана 1:9), залишає цей храм [1, с. 109-110]. Келлог детально описує користь споживання фруктів, наводячи аргументи, чому їхнє вживання покращує здоров'я [1, с. 121]. Разом із тим він вважає, що потрібно виключити з харчового раціону будь які м'ясні продукти, яйця та молоко [1, с. 126]. Наприклад Келлог стверджував, що м'ясні продукти, яйця та молоко сприяють розповсюдженню мікробів, в той час, як споживання фруктів знищують цих шкідників [1, с. 127]. У пріоритет Келлог ставив різні види горіхів, зернові та ягоди [1, с. 128].

Келлог наводить значну кількість аргументів проти споживання в їжу тварин. Зокрема, він торкається етичної сторони цього питання. Господар тримає певну кількість худоби, він має велику рогату худобу, овець, птицю та домашніх тварин. Діти господаря бавляться з ягнятами, грають з ними в ігри. Запряжені воли працюють з господарем у полі, діти, прив'язуються до тварин, а тварини взаємно віддячують своїм господарям. І ця прив'язаність з часом зростає, однак приходить зима, настає, коли відбуваються: “різні, віроломства та кровопролиття”. Господар підходить з ножом до вола, який працював на його полі, до вівці, яка цілувала його руки. Того вирішального дня, чути крики відчаю та стогнання, земляний ґрунт наповнений теплою кров'ю та трупами [1, с. 186]. Цими ілюстраціями, Келлог хотів показати, що вбивання тварин заради їжі, не є тією справою, яка личить людині.

Щодо періодичності прийому їжі Келлог вважав оптимальним дворазове харчування, оскільки потрібний час для перетравлення їжі, а також для відпочинку перед наступним прийомом [1, с. 224-225]. Для кращого процесу травлення, страви не повинні складатися з великої кількості компонентів, їжа повинна бути приготована просто та з користю для організму [1, с. 233]. Температура страв повинна бути рівною температурі людського тіла, навіть трохи нижчою. Це сприятиме кращому процесу травлення [1, с. 234].

Більше того, Келлог вбачає у прийнятті очисної ванни більше ніж просто засіб для очищення тіла від бруду. Саме прагнення очищення тіла від бруду Келлог називає природним для кожної людини, інстинктивним. Однак він звертає увагу на заповіді тори, які зобов'язували ізраїльтян до чистоїплотності. Також він згадує про необхідність дотримання законів чистоти у ізраїльських священиків, наводячи слова із біблійних книг, які говорять про важливість очищення водою як символ духовного очищення, зокрема слова апостола Павла 2 Послання до Коринтянам 7:1. У цих уривках Келлог вбачає тісний зв'язок між чистотою шкірного покриву та чистотою сумління. Саме тому Келлог переконаний у правильності принципу: “чистота знаходиться поруч з благочестям” [1, с. 325-326].

Зв'язок фізичних вправ та процесу перетравлення їжі. Келлог вбачає позитивний аспект у тому, що Бог наказав Адаму: “У поті свого лица ти їстимеш хліб” (Буття 3:19) та словах “хто працювати не хоче, нехай той не їсть!” (2-е Послання до Солунян 3:10) Таким чином Келлог стверджує, що людина покликана до активної фізичної праці і така діяльність сприятиме процесу перетравлення їжі [1, с. 373].

Помічаючи різні види Божественної мудрості, проявлені у природі та

складній будові людського тіла, Келлог робить наступні висновки: творець землі та всесвіту проявляє особисту турботу до кожного з його створінь. Бог себе явив у своєму слові – Біблії та природі, оскільки він: “недалеко від кожного з нас”. (Дії апостолів 17:27). Бог реально присутній у всіх переживаннях людей, йому відомі всі людські прагнення та труднощі, тому він надає необхідну допомогу, оскільки має нескінченний запас сили та мудрості [1, с. 336-337]. Келлог звертає увагу на важливість чистого повітря та достатнього провітрювання приміщення. Вважає корисними біг та швидку ходу, фізичні вправи на свіжому повітрі або у приміщенні з широко відчиненими вікнами. Однак, дуже швидкий біг може бути шкідливим для серця [1, с. 372].

Зіпсовані смаки, щодо них Келлог стверджує, що власний апетит людини є не надійним орієнтиром. Неприродними стравами Келлог вважає різні гострі приправи, жирну їжу, маринади, м'ясні страви. Наслідком вживання цих страв є страждання, хвороби та неминуча смерть. Келлог наводить слова апостола Павла щодо таких людей із зіпсованим апетитом: “Їхній кінець то загибель, шлунок їхній бог” (Послання до Филип'ян 3:19). Рано чи пізно їх очікує загибель, руйнування тіла. При цьому Келлог закликає, що звернення уваги на природні закони та припинення потуранню спотвореному апетиту і вживання лише здорової їжі у необхідній для здоров'я кількості сприятиме підтримці “благородної роботи Бога” та підтримці організму у належному стані [1, с. 409-410].

Келлог називає сонячне світло “божою посмішкою благословення”. А сонячне світло – це ніщо інше як світло, життя і слава небес, справжня Шехіна. Саме його реальною присутністю та наповнення найбільше потребує храм тіла. Прохолодний вітерець є подихом Небес та “вісником життя, що несе на своїх крилах зцілення” [1, с. 412].

Келлог торкається й питання того, як мати хорошу пам'ять, він радить, щоб добре запам'ятати, якийсь уривок з Біблії чи з іншого літературного твору потрібно проводити ґрунтовний аналіз щодо співвідношення між собою викладених думок. Гостра пам'ять та ясність думок можуть передувати в людині у якій здоровий мозок. А затуманенню мозку та погіршенню пам'яті сприяють погані звички, а саме: переїдання, розлад шлунку. Особливо це стосується проблем зі здоров'ям пов'язаних із споживанням м'ясної їжі. Разом з погіршенням пам'яті людина отримує послаблену увагу та концентрацію, слабку здатність до прийняття рішень [1, с. 414-415].

Келлог переконаний, що раціон харчування безпосередньо впливає на характер особистості. Він виводить принцип: “Як людина їсть, так вона і думає”. Він наводить слова апостола Павла: “Та не перше духовне, але звичайне, а потім духовне” (1-е Послання до коринтян 15:46). Келлог коментуючи ці слова, вважає, що апостол ставить фізичне тіло на перше місце, яке по часу передує духовному тілу. Подібним чином при народженні немовляти, це лише “просто дихаюча,... спляча зв'язка живих клітин”, яка потребує харчування. На думку Келлога це немовля не здатне до розумних дій та рішень, а інтелект приходить згодом. Розум та характер – це тільки продукти подальшого розвитку дитини, які нероздільно пов'язані з розвитком фізичного тіла. Тому Келлог дивується, чому так мало людей цікавиться питанням правильного харчування, яке має вплив не лише на тіло, але й на розум та розвиток характеру [1, с. 423-424].

Важливим моментом Келлог вважає розвиток самоконтролю в

контексті помірності та кількості споживаної їжі. Обжерливість Келлог вважає одним із факторів, що спричиняє вимирання народів. Він наводить такі приклади стримування у харчуванні як Іван Хреститель та Ісус Христос під час спокушання в пустелі. Келлог також використовує приклад апостола Павла: “Але вмертвляю й неволю я тіло своє” (1-е Послання до коринтян 9:27), оскільки той, хто вміє керувати своїм апетитом може й взяти верх над іншими тваринними інстинктами [1, с. 430].

Після того як Келлог полишив церкву АСД, його увагу привернула наука “Євгеніка”. Загальна інформація про науку “Євгеніку”. Євгеніка – це низка досліджень, яка спрямована на покращення людської популяції. Вона має на меті створення нової раси, яка буде вільною від різноманітних захворювань [3, с. 8]. Засновником цієї науки став двоюрідний брат автора біологічної еволюційної теорії Чарльза Дарвіна, Френсіс Гальтон. Мета цієї науки полягає у відстеженні характеристик найякісніших сортів та рас і їхній підтримці, щоб ці ознаки передавалися у наступних поколіннях, поступово витісняючи сорти на раси з гіршими ознаками. Євгеніка поділяється на позитивну та негативну. Перша – заохочує розмноження людей, яким властиві корисні властивості, а саме: відмінне здоров'я, високий рівень інтелекту. Остання – сприяє обмеженню росту чисельності осіб з певними дефективними характеристиками. Погляди Гальтона отримали популярність через американських та європейських вчених кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. Підкреслимо, що всіх цих науковців об'єднувала прихильність до еволюційної теорії Чарльза Дарвіна [3, с. 9].

Однак в історії найбільш відомою реалізацією євгеніки стала політика Третього Рейху в гітлерівській Німеччині. У 1933 році був прийнятий закон про стерилізацію, яка сприяла втіленню принципів расової гігієни. У 1939 році мала початок програма з евтаназії “дефектних осіб”. Насамперед цей закон стосувався дітей з вродженими вадами та психічними відхиленнями, згодом – це торкнулося й дорослих. Апогеєм політики євгеніки у гітлерівській Німеччині стало використання газових камер, як найбільш ефективного методу для позбавлення життя великої кількості неугодних людей [3, с. 12].

Щодо Келлога, то він присвятив цій науці приблизно останні 30 років свого життя. Лікар почав проповідувати концепцію “виродження раси”, оскільки виродження населення західних країн він бачив наслідки поширення у суспільстві нехтування законами здоров'я [2, с. 15]. Таким чином Келлог почав турбуватися не про здоров'я конкретної особистості, а про здоров'я суспільства загалом. Келлог це називав загальною зневагою до законів природи та терміном “расовий суїцид” [2, с. 142]. Келлог передрікав настання часу, коли населення Сполучених Штатів Америки та всього світу вимре [2, с. 151]. Особливо Келлога турбувало питання виживання білої раси [2, с. 152]. У той час як Адольф Гітлер розглядав євгеніку як засіб для виведення вищої раси людей і приниження інших рас, то Келлог вбачав у євгеніці єдиний засіб для самозбереження людства [2, с. 153].

Келлог ввів так званий “урочистий обов'язок” батьків до своїх нащадків, щоб вони мали щасливе народження завдяки науці євгеніці. Цей проект можна порівняти з процесом селекції серед домашньої великої рогатої худоби. Келлог робив наголос на “позитивній євгеніці”, тобто заохоченню тих хто мав кращі фізичні дані до збільшення потомства. Він виступав за певні аспекти “негативної євгеніки”, що полягало у контролі за

тим, хто не мав відповідних характеристик стану здоров'я та можливості залишати потомство. Келлог вважав, що стерилізація цих людей сприятиме вирішенню проблеми виродження білої раси. Таким чином Келлог пропонував штучно контролювати процес народжуваності, щоб зменшити вплив поганої спадковості, зокрема він вважав правильним кроком стерилізацію злочинців [2, с. 153-154].

Келлог виступав за прийняття програми практичного втілення євгеніки на рівні державних законів. Однак Келлог пропагував, щоб кожна людина особисто приймала рішення щодо питання стерилізації, керуючись пріоритетом насамперед не особистого, а суспільного блага, щоб у населення зберігався хороший генофонд. А ті особистості, які не мали бажання підкоритися принципам євгеніки задля збереження здоров'я нації, до таких наголошував Келлог необхідно застосовувати державний апарат [2, с. 154].

Келлог говорив про небезпеку особистої свободи у прийнятті рішень, щодо успішної реалізації планів з євгеніки. Разом з тим Келлог не був настільки категоричним щодо відмови від права на життя дітей з певними дефектами. Так, він не став на сторону одного відомого лікаря та прихильника євгеніки, який відмовився рятувати життя немовляті, яка мала певні вроджені вади. Келлог заявив: "Якщо ми визнаємо право батьків, лікарів або будь-якої групи осіб позбавити життя людей, коли не було вчинено злочин або спроби вчинити злочин, то де ми зупинимося?" [2, с. 155]. Таким чином, Келлог піднімав тему запобігання появи саме дефектного майбутнього потомства, і був категорично проти, щоб принцип селекції застосовувати до права на життя щодо живих дорослих чи дітей. І, хоча Келлог знав, що у Давній Греції була поширена практика вбивства неповноцінних дітей, однак він не бачив цьому ніякого виправдання у сучасному цивілізованому суспільстві.

Зазначається, що Келлог волів замість слова євгеніка вживати поняття "покращення раси", оскільки він розглядав цю науку через призму власних сформованих поглядів на здоровий спосіб життя. Він вважав, що через одне століття – чотири покоління, людство стане новою расою завдяки науковій селекції та суворого дотримання на практиці законів здоров'я. Він вважав, що людство досягне того рівня, що зможе протистояти "нищівним космічним силам, яким підкоряється кожна жива істота" [2, с. 156]. Ця програма також мала назву "Фізична та біологічна справедливість". Те, що вдалося досягти чудових результатів у селекції домашніх тварин, тепер можна піддати реалізації у людській расі. Це дало б можливість процесу складання цілеспрямованого напрямку людських родоводів з відповідними графіками, діаграмами, аналізом і прогнозами майбутнього розвитку людської популяції. Також планувалося збільшити багаж знань щодо впливу різних факторів навколишнього середовища на генофонд людини, тобто того, що стосується передачі набутих характеристик по спадковості. У майбутньому на буденному рівні можна буде вибирати собі супутника життя, який би відповідав певним фізичним та психологічним якостям. Завдяки євгеніці та втіленню принципів здоров'я виник би певний пануючий клас людей, так звана "аристократія здоров'я", який отримав панування над усім світом [2, с. 158].

Келлог вважав американську націю смертельно хворою і потрібні були кардинальні та рішучі зусилля задля виправлення ситуації [2, с. 158]. Аристократію багатих та впливових родин, мала замінити справжня

аристократія, яка скрадатиметься з особистостей нового роду подібних до героїв давньогрецьких міфів Аполлона та Венери. Для втілення цієї мети Келлог вбачав активну участь державного уряду, створенню великого бюрократичного апарату у сфері охорони здоров'я. Таким чином США згодом стане великим санаторієм і ця країна буде посилати до різних народів "місіонерів здоров'я". З часом нова людська раса буде настільки добре керувати силами природи, що з часом будуть усунені всі хвороби. Зникне потреба у лікарнях та тюрмах. Настане період золотого віку, завдяки дотриманню новим суспільством законів здоров'я та біології. Келлог за свої ідеї був підданий критиці за те, що він хоче перетворити США на "велику ферму тваринництва" задля вирощування кращих людських характеристик [2, с. 159].

Келлог наголошував, що якість стану здоров'я майбутніх поколінь цілком залежить від нинішнього способу життя суспільства. Очікувалось співпраця у дотриманні особистої та громадської гігієни і євгеніки, тобто расової гігієни. Також туди входили наступні напрямки науки і діяльності: промислова санітарія, сільська гігієна, дитяча гігієна, фізіологія, освітні програми та наукова діяльність. Разом з тим увесь цей процес спасіння людства від вимирання має супроводжуватися за підтримки "Невидимого Духа", тобто іманентного Бога, якого проповідував Келлог [2, с. 160]. Келлог бажав, щоб євгеніка, як засіб спасіння людства повинна стати релігією, або додатком до усіх інших релігій. Він прагнув надати біології божественного статусу, у якій присутній іманентний Бог, разом із тим він був проти цілковитої відмови від етики християнства. Він стверджував, що світ потребує нової релігії, однак не заміни християнства, а "таке посилення нинішньої концепції християнських принципів, яке зробить вимоги фізичної праведності явними, як частини великого Декалогу" [2, с. 166].

Раніше Бог відкривав свою волю через надприродне об'явлення та пророцтва, тепер же Бог дав людям різні прилади для дослідження природи, такі як, мікроскоп, телескоп, хімічну пробірку тощо, щоб люди могли самостійно робити нові відкриття. Таким чином виконається Божа воля на землі, як вона здійснюється на небі. Він був згодний з припущенням, що якби Мойсей та Христос були його сучасниками, то вони б першими наголосили, щодо моральних принципів десяти заповідей. До них потрібно додати ті відкриття, які виходять від сучасної гори Синай, тобто від наукової лабораторії. І якщо цього не станеться, то цивілізацію може очікувати "Армагеддон", іншими словами самознищення [2, с. 164].

Біологічне золоте правило або золоте правило науки, Ісусом було б сформульоване наступним чином: "Чиніть як із народженими, так із ненародженими так, як ви б хотіли, щоб з вами поступали як народжені, так і ненароджені" [2, с. 165]. І це було б остаточним примиренням науки та Біблії. Наука не знищує етичну складову Біблії, а виконує її, а Євгеніка – це кінцевий етап процесу розвитку християнізації людства [2, с. 165]. Келлог вважав, що ця нова релігія пробудить почуття відповідальності людства перед собою та майбутніми поколіннями [2, с. 166].

Завдяки євгеніці людство зможе дійти до неймовірних висот, бути наділеним благородними властивостями, а людина в результаті буде відображати образ свого Творця. Відбудеться відмова від шкідливих звичок та поганого поводження і "Євгеніка" стане трансформуючою силою, яке приведе суспільство, яке зараз рухається по шляху виродження до Едемської

досконалісті. На думку Келлога, Творець заклав у людині такі можливості, завдяки яким людина може досягти спасіння. Таким шляхом він вважав, що можна врятувати населення землі від самознищення, або хоча б його частину – усю білу расу [2, с. 168].

Ставлення Келлога до впливу інтимних відносин та стану здоров'я. Тема сексу подібно до теми раціону харчування у системі здоров'я Келлога займала визначне місце. Зазначається, що на нього вплинули праці Еллен Уайт, які були присвячені темі інтимних відносин, серед яких – “Звернення до матерів”, надруковано 1864 році. Келлог дивився на це питання через призму фізіології, біології людини та дослідження її репродуктивної системи. Келлог вчив, що кожний людський організм має свій обмежений запас життєвої сили та енергії, саме ця сила тримає стан здоров'я тіла на належному рівні [2, с. 45]. Ось чому Келлог вважав, що недоцільно витратити свою життєву енергію на надмірну сексуальну активність чи заняття мастурбацією. Це може непоправно вплинути на погіршення стану здоров'я. Також Келлог стверджував, що якщо людина знаходиться у такому зниженому рівні життєвої енергії, то цей стан може спадково передатися на її нащадків. І, Келлог цьому вбачав не лише негативний вплив на особистісному рівні, а екстраполював це до рівня національного та світового масштабу. Таким чином він робив наголос на деструктивному впливі щодо зловживання інтимними відносинами. Келлог вважав, що для подружньої пари у пріоритеті повинно бути саме здоров'я майбутніх дітей, а не задоволення плотських бажань.

Однак надруйнівним для здоров'я від усіх пороків у цій сфері він вважав мастурбацію, особливо це стосувалося дітей, Цей “гріх самотності” може довести дитину до катастрофічних наслідків, серед яких слабоумство та безпліддя. З цієї причини, заради запобігання різних негативних проявів серед молодого покоління, Келлог відмовляв дітям у праві на приватне життя, і наголошував, що вони повинні перебувати під наглядом дорослих. Він часто посилався на біблійні принципи задля обґрунтування своїх поглядів та слідування принципам здоров'я: “ми належимо нашому творцеві і несемо відповідальність перед Богом не тільки за те, як ми ставимося до своїх побратимів, а й за те, як ми ставимося до себе, за те, як ми використовуємо тіла, які він дав нам” [2, с. 46]. Тому вчинення своєму тілу шкоди є повстанням проти Творця, а наслідком є божественне покарання. Ось чому Келлог підкреслює: “Біблія дає найсерйозніші попередження проти сексуальних гріхів”. Він також наводить біблійні приклади божого покарання і його наслідки за такого роду пороків: жителі Содому і Гомори та гріх Давида щодо сьомої заповіді. Келлог усвідомлював чіткий зв'язок між правильним поглядом на сексуальність, станом здоров'я та біблійним поглядом на спасіння. Залежно від рішення людини, щодо цього питання залежала її вічна участь [2, с. 46]. Тому, філософія здоров'я Джона Харві Келлога – це опис причинно-наслідкових зв'язків між неправильним (гріховним) способом життя та фізичним, душевним та духовним здоров'ям людини.

Висновки. Підсумовуючи, зазначмо, що Джону Харві Келлог вдалося змішати у своїй праці “Живий храм” ідеї християнства та пантеїзму. Запропонована ним концепція “живий храм” передбачає, що Бог не просто підтримує життя людини, а живе в людині у вигляді божественної енергії. Через пропаганду ідей пантеїзму Джон Харві Келлог був виключений із членів Церкви адвентистів сьомого дня. Апогеєм його ідей щодо селекції

здорового суспільства стала наука “Євгеніка”. Справедливо буде зазначити, що він більше притримувався позиції позитивної євгеніки, однак деякі негативні її складові все таки прослідковувалися в окремих його публічних виступах та публікаціях, за що він не раз був підданий критиці з боку його колег, які не поділи ці погляди. Кращими практиками філософії здоров’я лікаря Келлога визнано його рекомендації в області харчування, фізичних вправ, негативний вплив на здоров’я людини не дотримання моральних принципів, користь сонячного світла, негативні наслідки потурання апетиту тощо.

Список використаних джерел:

1. Kellogg, JH 1903. The Living Temple, Battle Creek, *Good Health Publishing Company*.
2. Wilson, B 2014. Dr. John Harvey Kellogg and the religion of biologic living, *Indiana University Press*, Bloomington & Indianapolis.
3. Ковба, ДМ 2020. ‘Євгеніка как направление научной мысли и практика селекции человека в конце XIX – начале XXI вв.’, *Социум и власть*, Вып. 4, с. 7–19.

References

1. Kellogg, JH 1903. The Living Temple, Battle Creek, *Good Health Publishing Company*.
2. Wilson, B 2014, Dr. John Harvey Kellogg and the religion of biologic living, *Indiana University Press*, Bloomington & Indianapolis.
3. Kovba, DM 2020. ‘Evgenika kak napravlenie nauchnoj mysli i praktika selekcii cheloveka v konce XIX – nachale XXI vv. (Eugenics as a direction of scientific thought and practice of human selection in the late 19th – early 21st centuries)’, *Socium i vlast'*, Вып. 4, с. 7–19.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.34(6)-8

УДК 2-4/5: 036.22

СХІДНОПАТРИСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ “ΝΟΥΣ-ΛΟΓΟΣ”: САНОГЕННО-ТЕРАПЕВТИЧНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАТИВНОСТІ (Частина I. Базові ідеї структурно-функціонального устрою)

*EASTERN PATRISTIC INTERPRETATION “ΝΟΥΣ-ΛΟΓΟΣ”:
SANOGENICAL-THERAPEUTIC MEANS OF COMMUNICATIVENESS
(Part I. Basic ideas of structural and functional system)*

O. T. Marchuk

Актуальність теми дослідження. Новий варіант прочитання базових філософсько-антропологічних ідей мислителів східної патристики в межах сотерично-санологічної інтерпретації є важливим не лише для якісно нового осмислення деяких ціннісно значущих проблем античної та середньовічної філософії, понять і категорій вищих проявів людської душі (її мислительної складової), а й для сучасного неопатристичного дискурсу, зокрема, аналізу деяких тематично

Urgency of the research. A new version of reading basic philosophical and anthropological ideas of thinkers of eastern patristics within the limits of soterical and sanological interpretation of important not only for the antique and medieval philosophy of concepts and categories of higher demonstrations of human soul (its cogitative component) and for the modern neopatristical discourse particularly the analysis of some thematically point structural and functional aspects of disclosure of